

Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wydział Prawa i Nauk Społecznych

Instytut Nauk Prawnych

Recenzja w przewodzie habilitacyjnym Pani dr Darii Bieńkowskiej, prowadzonym przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego

W związku z uchwałą nr 31 Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego z dnia 25 września 2024 r. w sprawie powołania komisji habilitacyjnej do przeprowadzenia czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego Pani dr Darii Bieńkowskiej, mocą której powierzono mi funkcję recenzenta w tym przewodzie, przedkładam niniejszą recenzję.

1. Ogólna charakterystyka Habilitantki

W 2004 r. uzyskała stopień magistra nauk prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie.

W 2017 r. uzyskała stopień doktora nauk prawnych na Uniwersytecie SWPS w Warszawie na podstawie rozprawy doktorskiej *Nadużycia medyczne w systemie prawnym Stanów Zjednoczonych Ameryki a koncepcja medycyny defensywnej* (promotor: prof. dr hab. Jacek Sobczak, recenzenci: prof. dr hab. Monika Urbaniak, prof. dr hab. Zdzisław Brodecki).

W 2007 r. uzyskała Dyplom Mediatora w Krajowym Stowarzyszeniu Mediacji.

W 2008 r. uzyskała Dyplom studium podyplomowego Prawo podatkowe i Podatki na Uniwersytecie Gdańskim.

W latach 2010-2011 pracowała w Szkole Wyższej Prawa i Dyplomacji w Gdyni jako wykładowca (umowa o współpracę).

Od 2011 r. do chwili obecnej pracuje w Uniwersytecie WSB MERITO w Gdańsku (Instytut Prawa i Administracji) jako wykładowca (umowa o współpracy);

Od 2017 r. do chwili obecnej jest zatrudniona na Uniwersytecie Pomorskim w Słupsku (Katedra Socjologii Instytutu Bezpieczeństwa i Socjologii) na stanowisku adiunkta.

2. Ocena osiągnięcia naukowego Habilitantki w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 2a ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

Jako osiągnięcie naukowe, w rozumieniu art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) dr D. Bieńkowska przedstawiła monografię *Prawa człowieka w europejskim systemie prawa medycznego* (CH Beck, Warszawa 2023, ss. 472).

Treść monografii jest zgodna z jej tytułem.

Zawartość monografii mieści się w obszarze nauk społecznych, w dyscyplinie nauki prawne.

Praca liczy 472 strony. Składa się z: Wykazu skrótów, Bibliografii, Wprowadzenia, Części I (Wprowadzenie, trzy rozdziały i Wnioski), Części II (Wprowadzenie, cztery rozdziały i Wnioski), Części III (Wprowadzenie, trzy rozdziały i Wnioski), Części IV (Wprowadzenie, dwa rozdziały i Wnioski), Konkluzji i Indeksu rzeczowego.

Monografia odnosi się do aktualnej tematyki prawa medycznego oraz jego newralgicznych kwestii dotyczących poszanowania prawa do zdrowia i praw zdrowotnych rozumianych jako prawa człowieka. W literaturze przedmiotu - jak trafnie zauważyła Autorka - „wielokrotnie podkreślano, że międzynarodowe standardy praw człowieka wpływają na kwestie zdrowotne dotyczące prawa do zdrowia i jego ochrony w kontekście polityki zdrowotnej, dążąc do zintegrowania norm prawnych z praktyką zdrowia publicznego. Nie można bowiem wykazać troski o zdrowie ludzkie, pomijając fundamenty praw człowieka i implikacje prawnoczułowieczych standardów. Analitycy tematu twierdzą, że nie da się zrozumieć praw człowieka, nie odnosząc ich do troski o ludzkie zdrowie. Normy praw człowieka, będące uniwersalnymi standardami służą do zakreszenia granic obowiązków decydentów, są elementem oceny polityki zdrowotnej, tym samym przesuwają akcent w debatach o zdrowiu – z poziomu idei filozoficzno-politycznych na poziom odpowiedzialności prawnej” (s. XCIV).

Autorka dostrzegła zarazem, że „w literaturze przedmiotu, jak i w praktyce, prawo człowieka do najwyższego osiągalnego poziomu zdrowia wywołuje sceptyczne reakcje i często bywa używane jako abstrakcyjne hasło. Uznając bowiem prawo do zdrowia i jego ochrony jako przynależne człowiekowi prawo, należy zadać pytanie: w jaki sposób państwa wywiązują się z tego zobowiązania? Prawa człowieka, które głoszą poszanowanie dla przyrodzonej godności wszystkich członków rodziny ludzkiej, mają jednocześnie status praw niezbywalnych, a co za tym idzie, zawierają silny imperatyw etyczno-moralny, wskazując na szczególny status norm chroniących wartości, które skorelowane są z respektowaniem prawa do zdrowia i jego ochrony. W praktyce jednak poszanowanie prawa do zdrowia i jego ochrony zależy od dostępności odpowiedniej infrastruktury medycznej, polityki redystrybucji dóbr oraz innych społeczno-gospodarczych okoliczności, w których ramy praw człowieka stają się iluzoryczne” (s. XCIV).

W tym kontekście Autorka określiła analizowaną **przestrzeń badawczą**, którą są prawa człowieka w systemie RE i w prawie unijnym, odnoszące się do tematyki prawno-medycznej. Od czasu zaakcentowania pilności wdrażania praw człowieka i ich ochrony w polityce UE z RE, w szczególności na styku prawa i medycyny, zauważalne są wspólne wyzwania, które oddziałują na określone jurysdykcje również w kontekście lokalnym. W ślad za literaturą przedmiotu, europejskie prawo medyczne postrzegane jest w omawianej monografii jako ukonstytucjonalizowany, pluralistyczny porządek prawny, wraz ze standardami prawnocząłowieczymi RE, zasadami prawnymi i polityką UE. Trzon rozważań ogniskuje się na prawnej analizie standardów prawnocząłowieczych RE, jurysprudenencji Strasburskiej dotyczącej kwestii zdrowotnych oraz na analizie prawnej dotyczącej prawa unijnego w przedmiotowym zakresie (s. XLV).

Określenie przestrzeni badawczej jest prawidłowe. Uwzględnia ono zarówno kluczową rolę Rady Europy w europejskim systemie ochrony praw człowieka, zwłaszcza w kontekście znaczenia Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, jak i wzrastające znaczenie Unii Europejskiej w obszarze ochrony praw podstawowych.

Celem opracowania jest – jak określiła to Autorka – „ukazanie i wyjaśnienie złożonych problemów prawnych, etycznych, lekarskich i społeczno-kulturowych, a nawet religijnych związanych z szeroko pojętym prawnocząłowieczym prawem do zdrowia w kontekście europejskim, poprzez przeprowadzenie analizy standardów prawnocząłowieczych RE, orzecznictwa ETPC, odnośnie do zbadania sposobów interpretacji treści Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej EKPC) w aspekcie komponentów prawa do zdrowia (tj.

m.in. art. 2, 8 EKPC) przez Trybunał. Jednocześnie badaniu poddane zostało skorelowanie wypracowanych standardów prawnocząłowieczych RE z prawami podstawowymi wyeksplikowanymi w Karcie Praw Podstawowych UE (dalej KPP UE), a dotyczącymi praw zdrowotnych w UE. Poszukiwane są w ten sposób odpowiedzi na pytania odnoszące się do ram i istoty europejskiego prawa medycznego. Tym samym zakreślony zostaje drugi cel monografii, jakim jest wzbogacenie współczesnego dyskursu o zdrowiu i prawach człowieka w europejskim prawie medycznym (s. XCV-XCVI)).

Cel monografii został określony prawidłowo. Trafne jest kompleksowe podejście do prawa do zdrowia, uwzględniające aspekty prawne, etyczne, społeczno-kulturowe i religijne. Wartościowe poznawczo znaczenie ma zamiar ukazania dla efektywności ochrony prawa do zdrowia pojawienia się dwutorowości w europejskim systemie ochrony praw człowieka, związanym z Europejską Konwencją Praw Człowieka i Kartą Praw Podstawowych UE. Nowatorskie, za poziomie pracy habilitacyjnej, ma też określenie ram i istoty europejskiego prawa medycznego.

Teza pracy została określona została następująco: „fundamentalne wartości praw człowieka są zbieżne z wartościami leżącymi u podstaw polityki zdrowotnej i prawa dotyczącego zdrowia oraz jego ochrony, będącymi komponentem europejskiego prawa medycznego, jednak interpretacja i percepcja tych wartości w praktyce wykazuje znaczne różnice. Prawo medyczne i polityka zdrowotna to obszary, w których występują silne zależności z wartościami bioetycznymi związanymi z tematyką choroby, cierpienia, w tym także z problematyką początku i końca życia, autonomii i samostanowienia. Są one nośnikami wartości (godności ludzkiej, równości i solidarności) chronionych na poziomie państw członkowskich UE i RE w różnych dokumentach prawnych, jak i w orzecznictwie” (ibidem, s. 4). Teza ta oscyluje wokół założenia, że „UE to przede wszystkim unia gospodarcza, w której zdrowie rozumiane jest jako produkt, a świadczenia zdrowotne podlegają regulacjom rynkowym. Nabywający usługi zdrowotne są usługobiorcami. W konsekwencji zostaje podważony fundament prawa medycznego, cała aksjologia, na której oparte są takie zasady, jak solidarność, równy dostęp do świadczeń zdrowotnych, zaufanie w relacji lekarza z pacjentem, gdyż nie jest on zbudowany na powiernictwie i trosce opartej na rzeczywistych potrzebach medycznych pacjenta. Jeżeli pacjent zasadniczo jest traktowany jako konsument, to uznanie prawa do zdrowia jako prawa człowieka w europejskim systemie prawa medycznego staje się typową figurą retoryczną” (s. XCVII).

Teza ta może być uznana za prawidłową, przy dostrzeżeniu, że towarzyszy jej dziewięć hipotez badawczych (s. XCVII-XCVII), a także liczne pytania badawcze (s.

XCIX). Dopiero bowiem weryfikacja hipotez badawczych w ramach przeprowadzonej w książce analizy (pozytywna, negatywna, częściowo pozytywna a częściowo negatywna), a także udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze może prowadzić logiczne do wypracowania **tezy końcowej**, traktowanej w kategoriach syntetycznego efektu badań.

Obszerna i złożona tematyka opracowania musiała sprostać wymogowi stawianemu przez postulat adekwatności w celu dobrania i zastosowania określonych **metod badawczych**. Podstawową metodą badawczą jest analiza. W szczególności zastosowana została **analiza dogmatyczno-prawna** i **analiza funkcjonalna**. W pracy zastosowano również **analizę instytucjonalno-prawną**, którą wykorzystano przy badaniu funkcjonowania RE, ETPC, UE, TSUE, a także organizacji politycznych, których działania mają wpływ na rozpowszechnianie i implikację standardów prawnoczłowieczych. Pomocna okazała się także **metoda egzegezy tekstu prawniczego w nurcie koncepcji derywacyjnej**, z wykorzystaniem **metody interpretacji językowo-logicznej**, w której istotny nacisk kładzie się na reguły logiczne. Analiza lingwistyczna tekstu prawnego dokonana została w ujęciu topiczno-retorycznym. Wykorzystana została ponadto **metoda hermeneutyki prawniczej**, **metoda leksykalna** oraz **metoda porównawcza**, która pozwoliła na wydobycie różnic i podobieństw w zakresie poruszanej tematyki. Zastosowano również **metodę opisową**, **metodę teleologiczną** oraz **metodę historyczną (historyczno-krytyczną)**, która umożliwiła ukazanie genezy i pragmatycznego wymiaru danych zjawisk, w tym odtworzenie procesu dziejowego celem wyjaśnienia obecnej sytuacji prawno-społecznej w zakresie badanego tematu. Wykorzystana została także **metoda analizy aksjologicznej**, która poszerzona o elementy **analizy filozoficznej prawa**, może mieć znaczenie zarówno w procesie tworzenia prawa, jak i jego oceny. Pomocna była również **metoda ekonomicznej analizy prawa** (s. C-CI).

Dobór metod badawczych jest prawidłowy i adekwatny do analizowanej problematyki badawczej.

Struktura pracy oparta jest na czterech częściach i wyodrębnionych w ramach ich rozdziałach.

W Części I (Zagadnienia wprowadzające) Autorka podjęła problematykę terminologiczną (rozdział I), nawiązując do definicji praw człowieka i medycyny (s. 5), doktryny praw człowieka (s. 5) i teoretycznych fundamentów praw podstawowych (s. 6). W rozdziale tym znalazł się też § 4 „Prawa człowieka i rozwój polityki ochrony praw w systemie RE i UE”. Ta ważna problematyka wychodzi poza kwestie terminologiczne i zasługiwała moim zdaniem na potraktowanie w postaci odrębnego rozdziału. W rozdziale II (Europejski system prawa medycznego), obok ram definicyjnych, Autorka omówiła pojęcie prawa zdrowotnego (s. 37),

zwracając uwagę na interrelacje między autonomią jednostki a zdrowiem publicznym (s. 40), Rights based approach (s. 43) oraz konsumpcjonizm w europejskim prawie medycznym (s. 46). W rozdziale III (Miejsce i znaczenie etyki w prawie medycznym) Autorka wyeksponowała zwłaszcza korelacje prawa medycznego i norm etyki deontologicznej (s. 62) oraz bioetyce (s. 73).

W Części II (Prawa człowieka i polityka praw dotycząca ochrony zdrowia. Rada Europy i Unia Europejska) zawarty jest rozdział I (Rada Europy i Unia Europejska a prawa człowieka) (s. 95). Można się zastanawiać, czy rys historyczny (s. 97) nie został tu potraktowany zbyt zdawkowo. To prawda, że obecnie kluczowe znaczenie ma architektura prawa Europy po 2009 r. (s. 97), ale nie bez znaczenia jest to, jak doszło (z jakich motywacji) do ukształtowania się tego dualizmu. Zostaje on, w odniesieniu do ochrony zdrowia, poddany analizie w rozdziale II (Rada Europy) i rozdziale III (Unia Europejska). Szczególne wartości poznawcze niesie rozdział IV (Spójność regulacji i wypracowanie określonych standardów w zakresie zdrowia oraz poszanowania fundamentalnych praw człowieka na poziomie europejskim). Zawarte są w nim m.in. rozważania dotyczące relacji EKPC do KPP UE i krajowych systemów konstytucyjnych (s. 248).

W Części III (Prawa zdrowotne i prawa człowieka w europejskim systemie prawa medycznego w kontekście problematyki praw pacjenta) istotne znaczenie ma rozdział I (Prawa pacjenta w Europie. Ramy, ewolucja, rozwój), gdzie Autorka ukazała kwantyfikatory podmiotowości pacjenta (s. 290) i aksjologię praw pacjenta (s. 294). Natomiast rozdział II (Prawa dotyczące pacjenta w optyce systemu praw człowieka) eksponuje standardy prawnoczułecze jako fundament praw pacjenta (s. 304). Szczegółowa analiza dotyczy m.in. godności (s. 305), poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (s. 312) oraz autonomii, samostanowienia i zgody (s. 313). Natomiast rozdział III (Patient centered care. Prawa pacjenta w Unii Europejskiej) eksponuje standardy prawno-polityczne w zakresie praw pacjenta w UE (s. 347) oraz warunki zabezpieczenia i realizacji praw człowieka w opiece nad pacjentem (s. 370). Zastanawiam się, czy również w tej części Autorka nie powinna w postaci odrębnego rozdziału wyeksponować Rady Europy, jak to robiła w poprzednich częściach. Bardziej precyzyjnie dawałoby to podstawę do zrozumienia roli obu tych organizacji dla ochrony praw pacjenta.

W Części IV (Ochrona podstawowych etycznych wyborów państw a poszanowanie potrzeb pacjenta) kluczowe znaczenie ma rozdział I (Standardy prawnoczułecze na styku moralno-etycznej wrażliwości państw), gdzie poddana została analizie aborcja (s. 401) i eutanazja (s. 408). W tym ostatnim przypadku tytuł § 2 brzmi: „End-of-life decision making”. Nie wiem,

czy sięganie po tytuł angielski w polskim opracowaniu jest tu niezbędne, skoro istnieje tu polski termin będący w użyciu zarówno naukowym, jak i potocznym. Po takie terminy obce sięgamy z reguły wówczas, gdy nie ma adekwatnego odpowiednika dla pojęcia w języku polskim. W rozdziale II (Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej a konkurencyjne wartości żądań rynku wewnętrznego względem transgraniczności zabezpieczenia potrzeb pacjenta) Autorka koncentruje się głównie na orzecznictwie TSUE. Uwzględniła tu m.in. zabezpieczenie potrzeb pacjenta (s. 415), prawa reprodukcyjne i transgraniczną opiekę reprodukcyjną oraz zasadę solidarności społecznej (s. 428). Można jedynie zapytać, czy i w tej części nie powinien być wyodrębniony rozdział dotyczący Rady Europy. Lepiej służyłoby to precyzyjnemu ustaleniu, jaką rolę odgrywają te organizacje międzynarodowe w tym ważnym obszarze ochrony praw człowieka.

Strukturę książki można uznać za prawidłową. W części I Autorka skoncentrowała się na zagadnieniach wprowadzających, by w części II ukazać prawo do ochrony zdrowia w systemach Rady Europy i Unii Europejskiej. Stworzyło to dobrą podstawę do zaprezentowania praw pacjenta w kontekście poszanowania fundamentalnych praw człowieka (część III), a także standardów prawnocząłowieczych na styku moralno-etycznej wrażliwości państw (część IV). Pewne uwagi nasuwa jedynie to, że dualizm (Rada Europy – Unia Europejska), dostrzegany w części I, a zwłaszcza w części II, nie znalazł odpowiedniego wyeksponowania w części III i IV monografii. Zwraca też uwagę to, że pojęcie „europejski system prawa medycznego”, zawarty w tytule monografii, jak i szczegółowo omówiony w części I, w bardzo niewielkim stopniu rzutuje na strukturę pozostałych części monografii.

Monografia Darii Bieńkowskiej powstała po wielkim kryzysie w zakresie problematyki poszanowania i ochrony zdrowia wywołanym pandemią Sars-Cov 19. Prawa człowieka, które rozwinęły się na mocy prawa międzynarodowego jako podstawa zdrowia publicznego, winny stanowić podstawę do realizacji praw człowieka poprzez praktykę w zakresie zdrowia publicznego i polityki zdrowotnej. Jednak w czasie kryzysu pandemicznego instytucje międzynarodowe deklarujące poszanowanie zdrowia jako prawa człowieka stanęły w obliczu bezprecedensowych wyzwań obejmujących między innymi: zapewnienie równego i sprawiedliwego dostępu do świadczeń zdrowotnych, bezpieczeństwa pacjentów opartego o potrzeby medyczne, problematyki rzetelnej redystrybucji i alokacji dóbr w przestrzeni zdrowia. Zaistniały więc sytuacje, w których można było zaobserwować zwrot ku antagonistycznym postawom wobec praw człowieka, nawet w tych państwach, które niegdyś przewodziły wysiłkom na rzecz uznania praw człowieka jako podstawy w kontekście zarządzania kryzysami zdrowotnymi, tak w perspektywie globalnej, jak i lokalnej. Zaostrzające się podziały w obrębie

samych narodów i między narodami podwazały zarówno uniwersalność praw, jak i same podstawy zdrowia rozumianego jako prawo człowieka. Problem ten wskazał na pilną potrzebę podjęcia zarówno naukowej jak i publicznej debaty sprowadzającej się do pytań dotyczących pojmowania zdrowia jako praw człowieka, o naturę i zakres zarówno praw człowieka, jak i prawa medycznego w Europie, co ma kluczowe znaczenie dla skutecznego zaangażowania tak instytucji międzynarodowych, jak i poszczególnych państw w przestrzeganie standardów prawnocząłowieczych. **Świadczy to o aktualności podjętej przez Autorkę problematyki, jak i rzutuje na wagę wypracowanych w monografii ustaleń naukowych.**

Podjęty przez Autorkę temat dotyka najbardziej fundamentalnych kwestii ludzkiej egzystencji, odnosząc się do wartości, które są dla człowieka najcenniejsze. Prawo na styku medycyny to jedna z najbardziej wrażliwych przestrzeni (tzw. hard case) w prawie medycznym dotykająca samej istoty ludzkiej godności, samostanowienia, autonomii, wolnego wyboru, a tym samym zakreślająca szersze horyzonty problematyczne, takie jak prawa reprodukcyjne, decyzje końca życia czy równy dostęp do świadczeń zdrowotnych.

Autorka w sposób przekonujący wykazała, że pomimo uznania przez państwa członkowskie UE prawa do zdrowia za podstawowe prawo człowieka, to kwestia dostępu do odpowiednich świadczeń zdrowotnych w obrębie państw członkowskich UE i między nimi należy do obszarów bardzo newralgicznych. Państwa członkowskie wykazują znaczne rozbieżności w swoich ramach regulacyjnych, co jest tym bardziej problematyczne w kontekście jednolitości prawa medycznego, ponieważ przepisy, które mają na celu stworzenie standardów dostępu w obrębie krajów członkowskich, bezpośrednio wpływają na transgraniczny dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej.

Autorka w sposób oryginalny dostrzegła, że od czasu przyjęcia Karty Praw Podstawowych UE prawo do zdrowia rozumiane jako prawo człowieka przywoływane było coraz częściej przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Poddając w wątpliwość znaczenie Karty Praw Podstawowych UE dla rozwoju praw człowieka i ochrony praw zdrowotnych w prawie unijnym, wykazała, że prawa zdrowotne odnoszące się zarówno do praw (rights) i zasad, mimo iż wyartykułowane są w różnych unijnych dokumentach prawnych, to jednak w praktyce okazuje się, że proces ten nie jest istotnie znaczący, biorąc pod uwagę, że większość odpowiednich praw została już uznana za ogólne zasady prawa UE. Obecne jest w doktrynie przekonanie, że w niektórych przypadkach KPP UE może być odczytywana jako element ograniczający, a nie wspierający rozwój praw człowieka w prawie unijnym (s. 463).

Autorka udowodniła, że nie istnieje żadna forma europeizacji krajowych systemów zabezpieczenia społecznego w zakresie standardów prawnocząłowieczych, gdyż każde państwo członkowskie może zgodnie z prawem wymagać, aby dostęp do jego systemu opieki społecznej był uzależniony od konkretnego czynnika integracji społecznej, który *de facto* został już zgodnie z prawem nabyty przez obywatela europejskiego. Ścierają się wobec tego interesy wynikające z obywatelstwa UE z ideą transnarodowego wymiaru solidarności i równości, bazujące na hasłach „Europa praw”, „Europa obywateli”, „Europa demokracji”, które wybrzmiewają w sytuacjach, gdy zasada swobody przemieszczania się nie odpowiada potrzebom rynku, gdyż wpływa negatywnie na finanse państwa członkowskiego. Zasady traktatowe dotyczące zasad swobody przepływu usług etc., jak i Dyrektywa 2004/38/WE w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich oraz regulacje odnoszące się do koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w UE, pomimo iż oparte są na pryncypiach wynikających z zasady równości, nadal postrzegane są jako materia budząca wiele wątpliwości (s. 463).

Przyjęta przez D. Bienkowską perspektywa prawnocząłowiecza pozwoliła jej na sformułowanie wniosku, że przybierający na sile konsumpcjonizm zdrowotny w przestrzeni europejskiego prawa medycznego utynkawia sferę zdrowia, spychając prawa człowieka na margines. Tym samym idea swobody przemieszczania się zostaje sukcesywnie wypierana na rzecz poszanowania dostępu do świadczeń zdrowotnych zamożnych pacjentów. Pomimo wysiłków, jakie poczynił TSUE w incydentalnych orzeczeniach, kładąc nacisk na zabezpieczenie potrzeb pacjenta, udało się wykazać, że do tej pory brakuje utrwalonej linii orzeczniczej w tym zakresie. Autorka przyłączyła się do występującego w doktrynie twierdzenia, że użyty przez TSUE język praw nie w pełni zamierzał wywołać efekt w postaci utożsamiania konkretnych wypowiedzi jako filozoficznie i prawnie równoważnych z podstawowym prawem człowieka do zdrowia. Przyłączyła się też do tych krytyków, którzy twierdzą, że TSUE jedynie manipuluje retoryczną siłą języka praw, podczas gdy w rzeczywistości wspiera komercyjne cele wspólnego rynku, chroniąc prawa rynkowe, zamiast skoncentrować się na ochronie fundamentalnych wartości ludzkich (s. 467).

Podzielając główne ustalenia i konkluzje Autorki można wskazać na kwestie, które zachęcają do dialogu.

Z rozważań Autorki rysuje się krytyczny obraz realizacji praw człowieka w obszarze europejskiego prawa medycznego. Badania D. Bieńkowskiej ujawniły tu liczne niedostatki. Powstaje jednak pytanie, czy takie – skądinąd słuszne – podejście badawcze nie osłabia ogólnego obrazu efektów działania Unii Europejskiej w kategoriach badania regresu i postępu w tym obszarze. Można bowiem zasadnie pytać, czy – gdyby nie było UE i jej regulacji – ochrona praw człowieka w obszarze europejskiego prawa medycznego byłaby skuteczniejsza? Problem ten zasługuje na wyważone podejście. Jednoznaczność ocen w tym zakresie wydaje się mieć istotne znaczenie dla państw ubiegających się o członkostwo w UE.

Nasuwa się również pytanie, dlaczego Autorka, trafnie dostrzegając w częściach I i II monografii, znaczenie Rady Europy w kwestii ochrony praw człowieka w obszarze europejskiego prawa medycznego, w konkluzjach dysertacji odnosi się w zasadzie jedynie do Unii Europejskiej. Pojęcie „europejskie prawa medyczne” nie może być zawężone do UE. Ponadto nie można zapominać, że zasięg UE (27 państw) jest znacząco mniejszy niż RE (46 państw). Z tego punktu widzenia wpływ RE musi być dostrzeżony i odpowiednio wyeksponowany, bo ma on znaczenie dla znaczącej grupy państw z Europy Środkowej i Wschodniej, które nie są członkami UE.

Zgłoszone tu uwagi nie podważają **pozytywnej oceny dysertacji D. Bieńkowskiej**. Rozważania Autorki charakteryzuje staranność argumentacyjna i trafne zastosowanie deklarowanych metod badawczych. Praca oparta jest na rzetelnej analizie aktów normatywnych, jak i orzecznictwa sądów międzynarodowych, a zwłaszcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości UE. Ukazuje erudycyjne podejście Autorki do problemów współczesnej ochrony praw człowieka, oparte na znajomości piśmiennictwa polskiego, jak również angielskojęzycznego. Autorka poddała krytycznej analizie zastane w doktrynie tezy i nie wahała się zaprezentować swych odmiennych poglądów wszędzie tam, gdzie uznała to za stosowne.

Stwierdzam, że monografia D. Bieńkowskiej spełnia przesłanki dzieła naukowego, związane z dysertacjami habilitacyjnymi, określone w art. 219 ust. 1 pkt 2a ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

3. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki

W okresie od uzyskania stopnia doktor Daria Bieńkowska wykazała się aktywnością naukową w licznych obszarach, wykraczających poza tematykę rozprawy habilitacyjnej.

Habilitantka koncentrowała swoje prace badawcze w następujących obszarach:

1) Ochrona praw człowieka, idea praw człowieka, standardy prawnoczwłowiecze, polityka praw człowieka

Po obronie rozprawy doktorskiej kontynuowała prace badawcze w przedmiocie ochrony praw człowieka. Badania te były realizowane w akademickim projekcie naukowym na lata 2018-2020 zatytułowanym „Fundamentalne prawa człowieka” pod kierownictwem dr. hab. Ryszarda Kozłowskiego, w którym była wykonawcą. W ramach tego projektu odbyłam podoktorski staż badawczy w European University Institute, Florence (wrzesień-listopad 2017 r., wrzesień 2018 r.). W kontekście problematyki prawnoczwłowieczej prowadziła badania jako kierownik projektu pt. „Współczesne wyzwania systemu ochrony praw człowieka w kontekście ludzkiego bezpieczeństwa” (badania statutowe, 2019 r.). Wyniki tych badań zostały opublikowane zostały jako rozdziały w monografii: D. Bieńkowska, *Poszanowanie godności ludzkiej jako zasada konstytucyjna* [w:] R. Kozłowski, D. Bieńkowska *Prawa Człowieka i ludzka godność. Ochrona i aksjologia*, Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum, Poznań 2020.

Ponadto, w ramach działalności akademickiej oraz Pomorskiego Centrum Praw Człowieka uczestniczyła w dwu projektach odnoszących się do tematyki prawnoczwłowieczej. Efektem tej działalności są dwie prace zbiorowe: *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania w 70 rocznicę ogłoszenie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2019 oraz *Prawa człowieka i zrównoważony rozwój. Konwergencja czy dywergencja idei i polityki*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2020.

Zwrot „prawa człowieka” jest jednym z najczęściej używanych i najbardziej wpływowym pojęciem naszych czasów. Dociekania odnoszące się do problematyki znaczenia praw człowieka w kontekście współczesnych reżimów prawnych ujęte zostały m.in. w tekście: D. Bieńkowska, *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jako inspiracja dla współczesnych*

reżimów praw człowieka [w:] *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 13-23.

Wolność, równość, godność stanowią swoiste standardy praw człowiek, które poniekąd tworzą współczesną awangardę prawa międzynarodowego, jak i krajowego. Problematyka ta była przedmiotem rozważań zawartych m.in. w tekście: *Godność jako kryterium w realizacji i ochronie praw człowieka. Zarys problematyki*, [w:] *Nowe wyzwania i rozwiązania w powszechnym systemie ochrony praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Wydawnictwo A. Marszałek Toruń 2018, s. 131-142. Problematyka niewydolności instytucjonalnej, jak i ignorancja w przestrzeni politycznej w zakresie poszanowania prawnocząłowieczych standardów, była przedmiotem artykułu: *Austria w obliczu kryzysu pandemicznego COVID-19. Konstytucyjność stanowienia prawa*, „Medyczna Wokanda” 16/2021, s. 75-86.

Przedstawienie praw człowieka jako instrumentu krytycznej oceny oraz jako elementu rozumienia struktury i istoty bezpieczeństwa prawnego wyrażanego w pewności prawa oraz poszanowaniu konstytucyjnych zasad zawarte zostało w artykule: *The Position of Petty Offence Perpetrators Receiving Penalty Notices – Drafted amendments: Analysis in the Prism of the Pro-Constitutional Interpretation of the Law of Petty Offenses as an Instrument of Human Rights Protection*, „European Research Studies Journal”, Volume XXIV, Issue 3B, 2021, s. 921-929 (współautorstwo A. Kamińska-Nawrot, T. Pączek).

W tekście *The Right of the Individual to Good Administration in the Context of the Concept of Sustainable Development: Legal Issues*, „European Research Studies Journal”, Volume XXIII, Special Issue 1, s. 651-659, 2020 (współautorstwo A. Lipska-Sondecka, A. Kamińska-Nawrot) D. Bieńkowska wskazała, że prawo jednostki do dobrej administracji wykracza poza normy prawne określające działania podmiotów, do których są kierowane.

2) Wolność religijna

Wolność religijna ufundowana jest na równej i niezbywalnej godności każdego człowieka, jako podstawie jego wolności i przysługujących mu praw. W poszczególnych publikacjach naukowych D. Bieńkowska poruszała kluczowe kwestie, jakie trafiają przed Europejski Trybunał Praw Człowieka, podkreślając, że analiza orzecznicza ukazuje, iż problematyka wolności religijnej domaga się stosownej interpretacji. Tematy te podejmowane były m.in w artykułach D. Bieńkowskiej: *Transkulturowa Europa a prawo do wolności religijnej. Analiza w oparciu o art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych*

Wolności oraz jurysprudencję strasburską, [w:] *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 97-108; *Respect for Religious Freedom as a Challenge for the Modern IUS Commune of Human Rights in Europe*, *European Research Studies Journal* Volume XXVI, Issue 2, 2023, s. 232-241 (współautorstwo R. Kozłowski).

3) Tematyka prawa medycznego

Tematyka ta znalazła odzwierciedlenie w wielu artykułach, których D. Bieńkowska była głównym autorem, a które powstały we współpracy w interdyscyplinarnym środowisku naukowym, m.in. *The Right of the Individual to Good Administration in the Context of the Concept of Sustainable Development: Legal Issues*, „European Research Studies Journal”, Volume XXIII, Special Issue 1, s. 651-659, 2020 (współautorstwo A. Lipska-Sondecka, A. Kamińska-Nawrot).

D. Bieńkowska jest kierownikiem interdyscyplinarnego projektu „Health Rights as a Human Rights”, złożonego z naukowców ze Stanów Zjednoczonych. W ramach tego projektu zrealizowano m.in. seminaria naukowe: Prawa jednostki do najwyższej jakości świadczeń zdrowotnych (2022 r., sesje on-line); Osiągnięcia technologiczne a prawo medyczne. Czy istnieje tzw. transgraniczna unia zdrowotna? (2023 r., sesje on-line). Ponadto od 2020 r. realizowany jest kilkuetapowy projekt w ramach działalności naukowej Pomorskiego Centrum Praw Człowieka dotyczący „Poszanowania praw człowieka w przestrzeni ochrony zdrowia”.

Niestabilność i fragmentaryczność prawa medycznego była przedmiotem m.in. artykułu D. Bieńkowskiej: *Kryzys tradycyjnych reżimów odpowiedzialności prawnej lekarza w polskim systemie prawnym*, „Medyczna Wokanda” (14)2020, s. 39-47.

Problematyka medycyny defensywnej była przedmiotem szeregu opracowań D. Bieńkowskiej: *Medycyna Defensywna w polskim systemie ochrony zdrowia*, [w:] *Aktualne problemy przemian systemu ochrony zdrowia w Polsce*, red. M. Urbaniak, R. Staszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego Poznań 2017, s. 127-140; *Standardy praw człowieka i założenia Agendy 2030. Uwagi na tle polskiego systemu prawa medycznego*, [w:] *Prawa człowieka i zrównoważony rozwój. Konwergencja czy dywergencja idei i polityki*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 8; *Medycyna Defensywna w polskim systemie ochrony zdrowia*, [w:] *Aktualne problemy przemian systemu ochrony zdrowia w*

Polsce, red. M. Urbaniak, R. Staszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego, Poznań 2017, s. 127-140.

Równy i sprawiedliwy dostęp do odpowiedniej jakości świadczeń opieki zdrowotnej był przedmiotem zainteresowania D. Bieńkowskiej w artykułach: *Konstytucyjne gwarancje szczególnych świadczeń zdrowotnych w kontekście ochrony kobiet w ciąży*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2020, Nr 5 s. 413-423; *Interactive Governance in Health Care as the Determinant of Safety for Respecting Patients' Rights*, „European Research Studies Journal”, Volume XXIV, Special Issue 1, 2021, s. 414-420 (współautorstwo A. Lipska-Sondecka, R. Kozłowski, Ł. Tomczak).

Zagadnienia prawnoczułowieczego ujęcia prawa do zdrowia były przedmiotem rozważań zawartych w następujących tekstach D. Bieńkowskiej: *End - of - life decision making w opiece medycznej w świetle standardów praw człowieka Rady Europy*, „GUBERNACULUM ET ADMINISTRATIO” 2021, Nr 2(24), s.137-157; *Prawa człowieka wobec osób z niepełnosprawnościami. Analiza problemu w świetle art. 2 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja” 2018, Nr 3, s. 12-19; *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego osób z zaburzeniami psychicznymi*, [w:] *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, CH. Beck, Warszawa 2019, s. 131-141.

Artykuł D. Bieńkowskiej *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego osób z zaburzeniami psychicznymi*, [w:] *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, CH. Beck, Warszawa 2019, odnosił się do problematyki poszanowania standardów praw człowieka w kontekście doświadczenia choroby.

Problematyka konieczności internacjonalizacji standardów prawnoczułowieczych była przedmiotem krytycznej analizy zawartej w artykułach D. Bieńkowskiej, *The implementation of human rights as a challenge for modern executives in the fields of healthcare and business ethics*, IBIMABR Journal, s. 1-9, (współautorstwo R. Kozłowski, L. Novak-Kalyayeva); *Korelacje praw człowieka, etyki i medycyny*, [w:] *Wyzwania dla powszechnego systemu ochrony praw człowieka u progu trzeciej dekady XXI wieku*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2021, s. 319-333; *Synergia standardów prawnoczułowieczych z sektorem medycznym w kontekście metafory Patient Centered Care*, [w:] *Ustroje – prawa człowieka – bezpieczeństwo – integracja europejska Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Profesora Jerzego Jaskierni*, red. R.M. Czarny, Ł. Baratyński, P. Ramiączek, K. Spryszak, Toruń 2020, s. 568-579.

Natomiast w tekście *Nadużycia medyczne a prawa człowieka. Elvan Alkan i inni p. Turcji*, [w:] *Powszechny system ochrony praw człowieka w dobie kryzysu demokracji liberalnej*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2020, s. 215-228, D. Bieńkowska przeanalizowała konsekwencje płynące z nieposzanowania standardów praw człowieka w kontekście nadużyć medycznych.

Problematyka poszanowania praw pacjenta na przykładzie zasady poszanowania godności i intymności pacjenta była przedmiotem badań zaprezentowanym w tekście współautorskim: D. Bieńkowska, R. Kozłowski, *Korelaty odpowiedzialności lekarskiej. Analiza etyczno-prawna zasady poszanowania godności i intymności pacjenta*, [w:] *Odpowiedzialność w ochronie zdrowia*, red. M. Zdyb, E. Kruk, A. Wołoszyn-Cichocka, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 187-201.

Dorobek naukowy D. Bieńkowskiej od czasu uzyskania stopnia nauk prawnych należy uznać za wielostronny, nowatorski, odnoszący się do trudnych problemów naukowych i spełniający wymogi oczekiwane od kandydata na doktora habilitowanego nauk prawnych.

4. Ocena dorobku dydaktycznego Habilitantki

Daria Bieńkowska szeroko zaangażowana jest w pracę dydaktyczną. Prowadziła przedmioty na kierunkach: prawo, prawo w biznesie, pielęgniarstwo, administracja, bezpieczeństwo narodowe: 1) Prawa i wolności obywatelskie (wykłady i ćwiczenia); 2) Prawa człowieka w życiu społecznym (wykłady i ćwiczenia); 3) Prawa człowieka. Systemy ochrony (wykłady); 4) Przedmiot do wyboru: Prawa pacjenta. Prawa do życia i śmierci (wykłady); 5) Prawo medyczne i bioetyka (wykłady); 6) Podstawy prawa (wykłady i ćwiczenia); 7) Prawo Unii Europejskiej (wykłady); 8) Międzynarodowa ochrona praw człowieka (wykłady i ćwiczenia).

D. Bieńkowska pełniła funkcję promotorki prac magisterskich z nauk prawnych i licencjackich na kierunku Prawo w biznesie. Obecnie została powołana na funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim. Była współautorką programu dydaktycznego dla studiów II stopnia na kierunku Stosunki Międzynarodowe oraz Prewencja Kryminalna. Jest członkiem Uczelnianej Komisji ds. Równości oraz Uczelnianej Komisji ds. Wyróżnień.

D. Bieńkowska brała udział w grantach z Europejskich Funduszy: Wiedza. Edukacja. Rozwój, w których była wykonawcą:

1) Zintegrowany Program Uczelni – jakość dla rozwoju! Program operacyjny: Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020, 3.5. Kompleksowe programy szkół wyższych.

2) Projekt: „D.N.A. WSB – Dydaktyka, Nauka, Administracja – Zintegrowany Program Rozwoju WSB” współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego POWR.03.05.00-00-Z231/17.

3) Projekt: „D.N.A. PLUS – Dydaktyka, Nauka, Administracja – Zintegrowany Program Rozwoju WSB” współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego POWR.03.05.00-00-Z211/18.

W ramach międzyuczelnianej współpracy dydaktycznej w zakresie opracowywania podręcznika dla studentów, współpracowała z Uniwersytetem Rzeszowskim. Owocem tej współpracy były opublikowane trzy rozdziały w podręczniku akademickim: *Wykładnia Prawa* [w:] *Nauka o państwie i prawie. Wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017 (współautorstwo W. Kasprzyk); *Samorząd terytorialny*, [w:] *Nauka o państwie i prawie. Wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017 (współautorstwo W. Kasprzyk); *Stosunek Prawny*, [w:] *Nauka o państwie i prawie. Wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017 (współautorstwo R. Kubik).

Dorobek dydaktyczny dr D. Bieńkowskiej uznać należy za znaczący.

5. Ocena końcowa

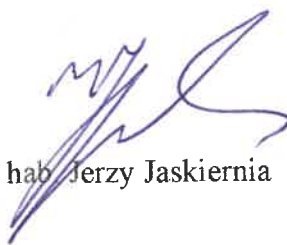
Biorąc pod uwagę, że:

- 1) pozytywnie oceniam dzieło dr. D. Bieńkowskiej pt. *Prawa człowieka w europejskim systemie prawa medycznego*, jako spełniające przesłanki osiągnięcia naukowego w rozumieniu art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) art. 16 ust. 2)

wnoszące znaczący wkład do nauki prawa, zwłaszcza w zakresie ochrony praw człowieka w europejskim systemie prawa medycznego;

- 2) od czasu doktoratu dr D. Bieńkowska w sposób znaczący wzbogaciła swój dorobek naukowy, publikując opracowania nowatorskie, o istotnym znaczeniu dla ochrony praw człowieka i wyzwań jakie pojawiają się w obszarze europejskiego prawa medycznego, będące poważnym wkładem Autorki do rozwoju nauk społecznych w dziedzinie dyscypliny naukowej „nauki prawne”;
- 3) dorobek naukowy Habilitantki cechuje wszechstronność i podejmowanie ważnych tematów dla funkcjonowania ochrony praw człowieka w systemie prawa medycznego, a także szerzej – dla europejskiego systemu ochrony praw człowieka i zasługuje on na ocenę ponadprzeciętną;
- 4) Habilitantka uczestniczy we współpracy międzynarodowej, publikując swe artykuły w renomowanych zagranicznych czasopismach naukowych;
- 5) Habilitantka uczestniczy w grantach badawczych;
- 6) pozytywnie oceniam zaangażowanie Habilitantki w popularyzowanie nauki, zwłaszcza w postaci warsztatów naukowych o wymiarze międzynarodowym;
- 7) pozytywnie oceniam dorobek dydaktyczny Habilitantki, określając go jako znaczący,

wyrażam **pozytywną opinię** w kwestii dopuszczenia Pani dr Darii Bieńkowskiej do dalszych faz postępowania habilitacyjnego i nadania jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie nauki prawne.

Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia

Kielce, 2 listopada 2024 r.